

Indapur Taluka Shikshan Prasarak Mandal's
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, INDAPUR

(Best College Awardee of S.P.P.U. Pune, 2014)
Affiliated to Savitribai Phule Pune University, Pune

INDEX

Academic Year: -2019-20

Sr. No	Name of the Author	Name of the Book	Page. No
1	Dr. Rajaram Gawade	Karmveer Bhaurav Patil Yanche Shaikshnik kshetratil Yogdaan	1-6
2	Dr. Surendra A Shirsat	Etahaas Lekhan Shastrachi Olakh aani Upyojit Etahaas	7-11
3	Dr. Pradnya Lamture	Gramin Bolibhasheche Vaibhav	12-14
4	Dr. Kadam G.G	banking and Finance I & II	15-17

PRINCIPAL
ARTS SCIENCE AND
COMMERCE COLLEGE
INDAPUR 412106 DIST- PUNE

Principal

सोळावी आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे

देश - विदेशातील साहित्यिक,
समाज सुधारक, संशोधक आणि
शास्त्रज्ञ यांचे योगदान

भाग चार

संपादक

डॉ. स्नेहल तावरे

डॉ. मंजुषा धुमाळ

डॉ. शिल्पागौरी गणपुले

अनुक्रमणिका

- योगदानाच्या निमित्ताने....
 - डॉ. स्नेहल तावरे,
 - डॉ. मंजुषा धुमाळ,
 - डॉ. शिल्पागौरी गणपुले /७
 - डॉ. निलेश खरात /९
- १) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक योगदान
 - डॉ. संभाजी तनपुरे /१३
- २) कार्ल मार्क्स विचारसरणी
 - डॉ. सूर्यकांत गित्ते /१७
- ३) सत्याग्रह आणि महात्मा गांधीजींचे योगदान
 - डॉ. स्वाती काळभोर /२१
- ४) प्रबोधन पुरुष : न्यायमूर्ती महादेव गोविंद रानडे
 - डॉ. राजाराम गावडे /२५
- ५) कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान
 - डॉ. कविता मुरुमकर /२९
- ६) मराठी साहित्यातील स्त्रीवादी विचारधारेला लाभलेले सिमोन द बोव्ह्युआर यांचे योगदान
 - डॉ. वंदना चव्हाण /३३
- ७) वि. स. खांडेकर : साहित्याचे दीपस्तंभ
 - डॉ. हिरालाल मेश्राम /३७
- ८) समाजसुधारक बाळासाहेब तिरपुडे यांच्या शैक्षणिक धोरणांचा आढावा
 - डॉ. स्मिता खोपडे /४१
- ९) महात्मा गांधीजींचे राष्ट्र विकासातील योगदान
 - डॉ. संजय दरवडे /४५
- १०) मराठी साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील
 - डॉ. रावसाहेब ननावरे /४९
- ११) निःस्पृह व दानशूर समाजसेवक अॅड. मनोहरराव देशमुख
 - डॉ. महादेव गायकवाड /५३
- १२) भास्कर चंदनशिव यांच्या कथेतील दलित, शोषित वर्गाचे चित्रण
 - डॉ. रमेश शेंडे /५७
- १३) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे स्त्रियांच्या उन्नतीसाठीचे योगदान
 - डॉ. सुरेखा भाग्यवंत /६१
- १४) हार्वे जाकिन्स : पूनर्मूल्यांकन समुपदेशन उपपत्तीचा उद्गाता
 - डॉ. जनार्दन भोसले /६५
- १५) डॉ. पंडितराव टापरे यांचे योगदान
 - डॉ. विजय निकम /६९
- १६) शिरीष पै - जीवन व समाजदर्शन
 - डॉ. उज्वला हातागळे /७३
- १७) अण्णा भाऊ साठे यांचे साहित्यिक योगदान
 - डॉ. उषा मोरे /७७
- १८) महात्मा फुले यांच्या साहित्यवाचनाचा बी.एड. विद्यार्थिनी - शिक्षिकांवरील परिणाम
 - प्रा. विनीता कुलकर्णी /८०
- १९) विज्ञान उपासक : श्री. शरद कुलकर्णी

कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान

डॉ. राजाराम गावडे

एकोणिसाव्या शतकात व विसाव्या शतकाच्या पूर्वार्धात महाराष्ट्राच्या सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक व राजकीय क्षेत्रात ज्या समाज सुधारक महापुरुषांनी आमुलाग्र परिवर्तन घडविले त्या महापुरुषांमध्ये कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे कार्य अतिशय महत्वाचे आहे. मानसिक गुलामगिरीतून माणसाची मुक्तता करावयाची असे तर बहुजन समाजाला शिक्षित करायला पाहिजे हे विचार महात्मा फुले यांनी आपल्या कृतीतून मांडले. महात्मा फुले यांनी सुरू केलेल्या कार्याची पताका राजर्षी शाहू महाराजांनी खांद्यावर घेतली आणि निरनिराळ्या समाजाच्या मुलांकरिता स्वतंत्र वसतिगृहांची स्थापना करून शिक्षण प्रसाराचे कार्य जोराने सुरू केले. शाहू महाराजांचे हे कार्य पुढे कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनीही आपल्या खांद्यावर घेतले.

कर्मवीर भाऊराव पाटीलांचे वडील महसूल खात्यात नोकरीस होते. नोकरी निमित्त अनेक गावी त्यांना जावे लागले. त्यामुळे त्यांच्या ठिकाणी निरनिराळ्या जातीजमातीच्या लोकांविषयी आपुलकी व आदर होता. अण्णांच्या मातोश्री ह्या अतिशय स्वाभिमानी व करारी होत्या. त्यांना न पटणाऱ्या गोष्टींविरोद्ध त्या बंड करून उठत व सत्याच्या पाठीशी ठामपणे उभ्या राहत. अन्याय व असत्य हे त्यांना अजिबात खपत नसे. आपले विचार त्या परखडपणे मांडत असत. अण्णांनी वडिलांच्यापासून सचोटी, निःस्पृहता, साधेपणा व प्रामाणिकपणा हे गुण घेतले व असत्य व अन्याय याविरोद्ध कोणत्याही संकटाची तमा न बाळगता बंड करून उठण्याची व यासाठी प्रामाणिकपणे झुंज देण्याची प्रवृत्ती त्यांनी मातोश्रींकडून घेतली होती. अण्णांच्या घराण्यामध्ये साधुत्वाची व असीम त्यागाची परंपरा आहे. त्यामुळे समाजातील दीन-दुबळ्या, गोर-गरीब आणि उपेक्षित जनतेबद्दल त्यांच्याठिकाणी अपार करुणा निर्माण झाली. या तळागाळातील समाजाने आपले दारिद्र्य व मागासलेपण दूर होण्यासाठी बंड करून उठल्याशिवाय अन्य पर्याय नव्हता आणि हे साध्य होण्यासाठी स्वावलंबनाने व स्वाभिमानाने शिक्षण मिळविणे हा एकच पर्याय त्यांच्यापुढे आहे असे अण्णांचे मत बनले होते. त्यादृष्टीने त्यांनी आपल्या कार्यास सुरुवात केली.

प्रारंभीच्या काळात किलोस्कर व कूपर या कारखान्यांमध्ये आपली नोकरी सांभाळून शिक्षणाचे प्रयत्न केले. कूपरशी त्यांनी संघर्षही केला. शेवटी त्यांनी

आपल्या नोकरीचा राजीनामा देऊन गोरगरीब व तळागाळातील लोकांच्या उद्धारासाठी आपले जीवन झोकून देशातील मागासलेल्या दुर्गम अशा भागांमध्ये प्राथमिक, दुय्यम व उच्च शिक्षणाची, ज्ञानाची गंगा नेण्याच्यादृष्टीने सातारा येथे सन १९२४ मध्ये वसतिगृह स्थापून सुरुवात केली. त्यासाठी आपल्या विचारांचे कार्यकर्ते तयार होण्याच्यादृष्टीने वसतिगृहातील विद्यार्थ्यांच्यावर संस्कार केले व पुढील कालखंडामध्ये जे विद्यार्थी पदवीधर होऊन त्यांच्या कार्यात, बाहेरची प्रलोभने बाजूस सारून स्वखुशीने वाहून घेण्यास तयार झाले अशांचे सहकार्य घेऊन ते संस्थेचा व्याप वाढवीत गेले. कर्मवीर अण्णांची यामागे भूमिका अशी होती की या संस्थेतून तयार होणारा विद्यार्थी कितीही विद्याविभूषित होवो, त्याने आपल्या देशाशी, कुटुंबाशी व समाजाशी सदैव कृतज्ञ राहिले पाहिजे आणि त्यादृष्टीनेच संबंध महाराष्ट्रामध्ये त्यांनी स्वाभिमानी व स्वावलंबी शिक्षणाचा मार्ग दाखवून शैक्षणिक क्रांती केली. अण्णांच्या या कार्याबद्दल महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे म्हणतात, "भाऊराव, समाजसेवा ही अक्रोडाच्या झाडासारखी असते. या झाडाला फार उशिरा फळे लागतात, परंतु तुम्ही फारच भाग्यवान आहात. तुम्ही लावलेल्या झाडाची फळे मात्र तुम्हाला तुमच्या हयातीत चाखावयास मिळाली." स्वाभिमानी व स्वावलंबी मार्गाने शिक्षण घेणारा विद्यार्थीच देशाला समृद्ध व समर्थ बनवील अशी त्यांची ठाम धारणा होती.

दिनांक ६ जून १९४० रोजी सरदार वल्लभभाई पटेल यांनी या संस्थेस भेट दिली होती. भाऊरावांनी चालविलेला स्वावलंबी शिक्षणाचा प्रयोग पाहून ते प्रभावित झाले आणि म्हणाले, "स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर लोकशाहीचे जे स्वप्न आम्ही पाहिलेले होते त्याचे एक रोप भाऊराव आपण लावलेले आहे व ते रुजते आहे हे पाहून मी धन्य झालो." असे गौरवपूर्ण उद्गार काढून कार्याला सुशय चिंतले होते. डॉ. जयप्रकाश नारायण यांनी या संस्थेस १९४१ व १९४६ सालात दोन वेळा भेटी दिल्या होत्या. तेव्हाही संस्थेच्या कार्यपद्धतीबद्दल ते म्हणाले, "इस संस्था के विविध शाखाओंमें जो कार्य पद्धती है, वह मूलगामी है। सचमुच यही समाजवादी तत्त्वप्रणाली है। शिक्षा क्षेत्रमे यश समानवादी सिद्धान्तों का व्यावहारिक प्रयोग देखकर मैं केवल खुश ही नहीं, बल्कि मुझे एक नयी दृष्टि मिली। श्री. भाऊराव पाटील साहबने आपले महत्त्वपूर्ण कार्यसे पुरे राष्ट्रको एक नया पथ दिखाया। अगर मैं राजनीति के क्षेत्र मे सम्मिलित नहीं होता तो कर्मवीर भाऊराव जो कार्य कर रहे है वह मैं पसंद करता।" भाऊराव पाटीलांनी बहुजन समाजाच्या सुखदुःखांशी समरस असणाराच शिक्षक चांगल्या प्रकारे, जिव्हाळ्याने शिक्षण देण्याचे काम करू शकेल म्हणून बहुजन समाजातील सातवी परीक्षा पास झालेल्या मुलांचाच उपयोग करून घेतला. कर्मवीर अण्णांनी जी तत्त्वे स्वीकारली त्याला कधीही तडा जाऊ दिला नाही. शिवाजी महाविद्यालयाच्या वेळी पैशांची अत्यंत गरज असताना एका धनिकाने स्वतःचे नाव देण्याच्या अटीवर लागेल ती

देश - विदेशातील साहित्यिक, समाज सुधारक.... योगदान २६

रक्कम देण्याचे कळविले होते, त्या धनिकाला अण्णांनी अत्यंत रोखठोक उत्तर दिले होते ते असे होते, “एक वेळ मी माझ्या बापाचे नाव बदलीन, पण छत्रपती शिवाजी महाराजांचे कॉलेजला दिलेले नाव बदलणार नाही.”

इंग्रजी राजवटीच्या पहिल्या धक्क्यांनी महाराष्ट्र त्या काळात सावरला जात होता आणि नव्या परिस्थितीशी जुळवून घेऊ पाहत होता. नव्या प्रवाहाशीसमरस होण्याच्या प्रयत्नात होता. या जुळवून घ्यायच्या प्रक्रियेमधून सामाजिक क्षेत्रामध्ये स्थूलमानाने दोन विचार प्रवाह विकसित झाले. एका प्रवाहाचे सूत्रधार नागरी भागातील सुशिक्षित वरच्या वर्गातील आणि वरिष्ठ समजल्या जाणाऱ्या जातीतील समाजसुधारक होते. त्यामध्ये न्या. रानडे, प्रा. आगरकर, प्रा. धोंडो केशव कर्वे यांचा उल्लेख करता येईल. रानडे आणि आगरकर यांनी सामाजिक सुधारणेच्या क्षेत्रात अभूतपूर्व कार्य करून दाखविले. याच सुमाराला समाज सुधारणेचे आणखी एक समांतर आंदोलन सुरू झाले. ग्रामीण भागातील गरीब जनतेले, खालच्या समजल्या जाणाऱ्या जातीचे आणि अस्पृश्य मानल्या गेलेल्या घटकांचे प्रश्न सोडविणे हे या समांतर आंदोलनाचे प्रमुख उद्दिष्ट होते. महात्मा जोतीराव फुले, राजर्षी शाहू महाराज व विठ्ठल रामजी शिंदे हे या समांतर आंदोलनाचे नेते होते. याच परंपरेतील एक कार्यशील आणि तडफदार व्यक्तित्व म्हणूनही भाऊरावांचे स्थान बरेच वरचे आहे. महात्मा फुले यांनी स्थापन केलेल्या सत्यशोधक चळवळीची धुरा कर्मवीर अण्णांनीही आपल्या खांद्यावर घेतली. ग्रामीण भागातील मुलांना शिक्षण, अस्पृश्यतेचे उच्चाटन यासाठी राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांनी स्थापन केलेल्या हरिजनसेवक संघ या संस्थेत सक्रिय सहभाग घेतला. तसेच सामाजिक ऐक्य, न्याय, बंधुभाव व हरिजनोद्धार यासाठी वाहून घेतलेल्या ‘श्री. गाडगे महाराज मिशन’ या संस्थेतही सहभाग घेतला. महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांनी स्थापन केलेल्या ‘डिप्रेसड क्लास मिशन’ या संस्थेचे विश्वस्त म्हणून त्यांनी काम केले.

कर्मवीर भाऊराव पाटील आणि गाडगे महाराज यांना पहिल्यांदा एकत्र आणण्याचे श्रेय बंडो गोपाळ मुकादम यांचे. हे मुंबई बंदरामध्ये मजूर पुरवीत असत. त्यातून त्यांना भरपूर पैसा मिळाला. बरीच जमीन जुमला खरेदी केला आणि त्यांना दारूचेही व्यसन लागले. त्यामध्ये त्यांची परिस्थिती खालावली. संत गाडगे महाराजांमुळे त्यांचे दारूचे व्यसन सुटले. बहुजन समाजासाठी भाऊराव जे शिक्षण कार्य करीत आहेत त्याला मदत करण्यासाठी गाडगे महाराजांनीच मुकादम यांना सुचविले.

संत गाडगे महाराजांना त्यांच्या अनुयायांकडून बरेच पैसे मिळाले. परंतु या संपत्तीचा स्वतःसाठी उपयोग करण्याचे त्यांच्या कधीही मनात आले नाही. या पैशाचा सदुपयोग व्हावा म्हणून त्यांनी एक ट्रस्ट स्थापन केला. भाऊराव पाटील त्या ट्रस्टचे एक सदस्य होते. या ट्रस्टचा निधी आणि रयत शिक्षण संस्थेचे कार्य

कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे योगदान २७

या दोन गोष्टी वेगळ्या ठेवण्याची जबाबदारी संत गाडगे महाराज आणि कर्मवीर भाऊराव पाटील या दोघांनीही घेतली. बहुजन समाजाच्या कल्याणासाठी दोघेही झटत होते. तसेच दोघांचाही एकमेकांवर दृढ विश्वास होता. संत गाडगे महाराजांसंबंधी असलेल्या आदरामुळेच कर्मवीर भाऊराव पाटीलांनी आपल्या कला महाविद्यालयाचे 'सद्गुरू गाडगे महाराज विद्यालय' असे नामकरण केले.

कर्मवीर भाऊराव पाटीलांनी वर्णव्यवस्थेच्या जोखडांमध्ये आणि जातिभेदांमध्ये अडकलेल्या समाजाला मुक्त तर केलेच. परंतु अज्ञान आणि दारिद्र्य या दोन गोष्टींच्या निर्मूलनासाठी अनंत अडचणी असतानासुद्धा रयत शिक्षण संस्थेची स्थापना करून बहुजन समाजाला एक दिशा देण्याचे अत्यंत महत्त्वपूर्ण कार्य केले. महात्मा फुले आणि सावित्रीबाई फुले यांनी स्थापन केलेल्या सत्यशोधक चळवळीचे कार्य, राजर्षी शाहू महाराज, विठ्ठल रामजी शिंदे यांनी पुढे नेले. त्यांचे हेच कार्य कर्मवीर भाऊराव पाटीलांनी तळागाळापर्यंत पोहचविण्याचे काम केले. संत गाडगेबाबांना अण्णांचा सहवास लाभला त्यावेळी या महापुरुषाने बहुजन समाजातील गरीब मुलामुलींच्या शिक्षणासाठी स्थापन केलेली संस्था व वसतिगृहे पाहून बाबा म्हणाले होते की, "यापूर्वी आपली भेट झाली असती तर आम्हीही शिक्षण संस्था स्थापन केल्या असत्या."

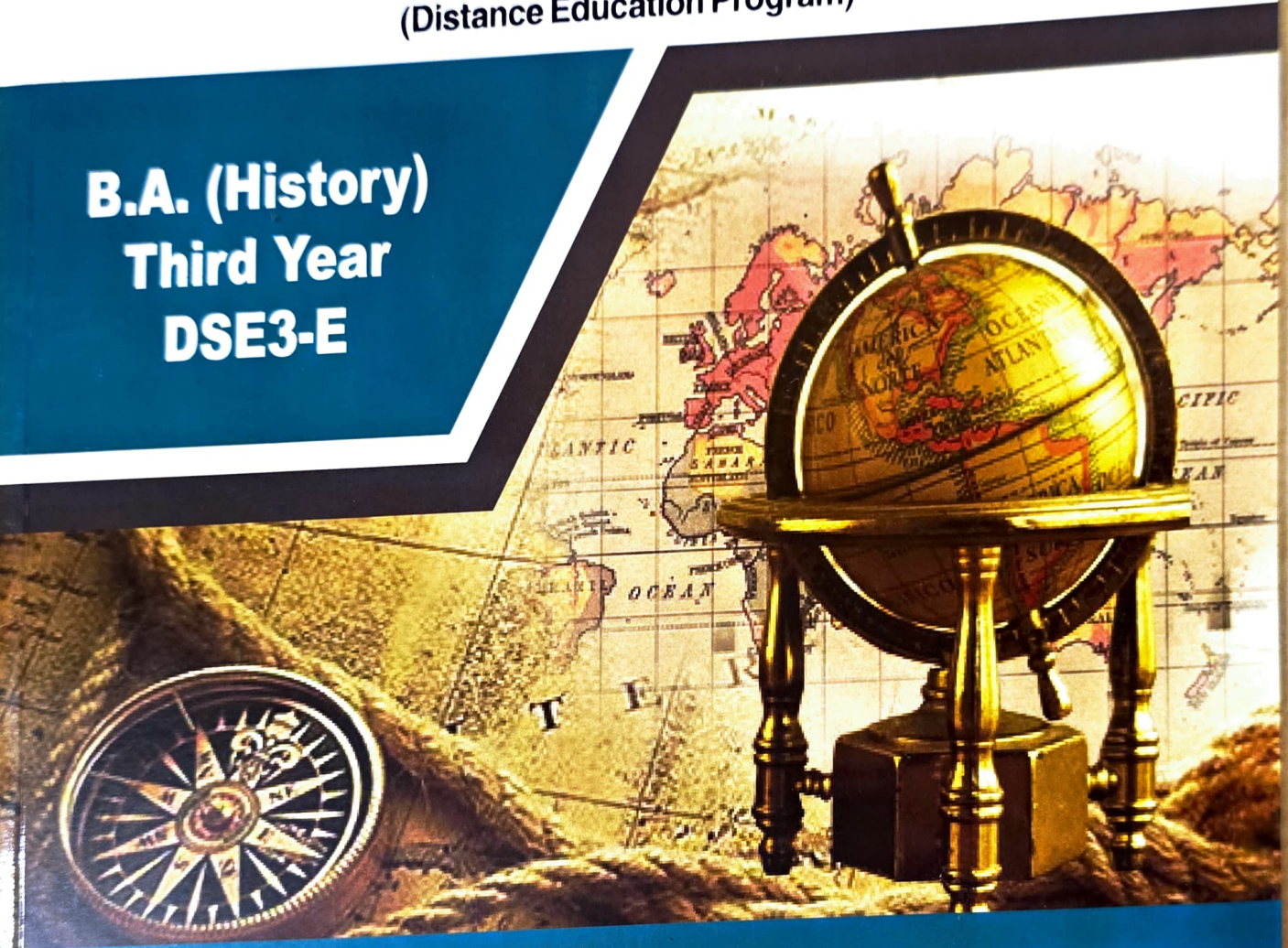
संदर्भ सूची -

१. केशव सीताराम ठाकरे, 'श्री संत गाडगेबाबा' सत्यशोधक ग्रंथमाला, समता प्रकाशन, नागपूर.
२. सुबराव गणपतराव सूर्यवंशी, 'राजा शाहू आणि समाज प्रबोधन', रणजित प्रकाशन, इचलकरंजी.
३. गं.बा. सरदार, 'प्रबोधनातील पाऊलखुणा', कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे.
४. रमेश वरखेडे, 'प्रबोधनपर वैचारिक वाङ्मय', यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
५. तानाजी ठोंबरे, 'महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांच्या राजकीय व सामाजिक चळवळी', लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.

Savitribai Phule Pune University
School of Open Learning
(Distance Education Program)

B.A. (History)
Third Year
DSE3-E

इतिहासलेखनशास्त्राची ओळख
आणि
उपयोजित इतिहास

इतिहासलेखनशास्त्राची ओळख
आणि
उपयोजित इतिहास

BA (History)

Third Year

DSE3-E

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

School of Open Learning
(Distance Education Program)

लेखक -

डॉ. सुरेंद्र अर्जुन शिरसट

इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळाचे,
कला महाविद्यालय, भिगवण, ता. इंदापूर, जि. पुणे.

प्रा. शाहूराव दादा पवार

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी महाविद्यालय,
खेड (नगर), ता. कर्जत, जि. अहमदनगर.

All rights reserved. No part of this publication which is material protected by this copyright notice may be reproduced or transmitted or utilized or stored in any form or by any means now known or hereinafter invented, electronic, digital or mechanical, including photocopying, scanning, recording or by any information storage or retrieval system, without prior written permission from the Publisher.

Information contained in this book has been published for School of Open Learning, Savitribai Phule Pune University, Pune by VIKAS Publishing House Pvt. Ltd. and has been obtained by its Authors from sources believed to be reliable and are correct to the best of their knowledge. However, the Publisher and its Authors shall in no event be liable for any errors, omissions or damages arising out of this information and specifically disclaim any implied warranties or merchantability or fitness for any particular use.

Vikas® is the registered trademark of Vikas® Publishing House Pvt. Ltd.

VIKAS® PUBLISHING HOUSE PVT. LTD.

E-28, Sector-8, Noida - 201301 (UP)

Phone: 0120-4078900 • Fax: 0120-4078999

Regd. Office: A-27, 2nd Floor, Mohan Co-operative Industrial Estate, New Delhi 1100 44

• Website: www.vikaspublishing.com • Email: helpline@vikaspublishing.com

इतिहासलेखनशास्त्राची ओळख आणि उपयोजित इतिहास

अनुक्रमणिका

प्रकरण क्र.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्र.
----------------	---------------	---------------

प्रकरण १ : इतिहासाचा अर्थ आणि व्याप्ती	१०
१.० प्रस्तावना	१०
१.२ उद्दिष्टे	११
१.३ विषय विवेचन	११
१.४ इतिहास : व्याख्या, स्वरूप आणि व्याप्ती	११
१.५ इतिहास आणि सामाजिक शास्त्रे	१७
१.६ सारांश	२४
१.७ महत्त्वाचे शब्द	२५
१.८ सरावासाठी प्रश्न	२५
१.९ अधिक वाचनासाठी पुस्तके	२६

प्रकरण २ : ऐतिहासिक संशोधनाची साधने	२८
२.० उद्दिष्टे	२८
२.१ प्रस्तावना	२८
२.२ प्राथमिक साधने	२९
२.३ दुर्ययम साधने	३१
२.४ मौखिक साधने	३४
२.५ लिखित साधने	३५
२.६ अलिखित साधने	३७
२.७ संदर्भ साधनांचे महत्त्व	३९
२.८ सारांश	४१
२.९ महत्त्वाचे शब्द	४२
२.१० सरावासाठी प्रश्न	४२
२.११ अधिक वाचनासाठी पुस्तके	४२

B.A. (History)
Third Year
DSE3-E

**इतिहासलेखनशास्त्राची ओळख
आणि
उपयोजित इतिहास**

Savitribai Phule Pune University
School of Open Learning
(Distance Education Program)

ग्रामीण बोलीभाषेचे वैभव

डॉ. प्रज्ञा लामतुरे

ग्रामीण बोलीभाषेचे वैभव

Gramin Bolibhasheche Vaibhav

© डॉ. प्रज्ञा नागेश लामतुरे

सिद्धी-विनायक कॉम्प्लेक्स, फ्लॅट नं C/१, सायली हिल, जळोची,
भिगवन रोड, एमआयडीसी, बारामती. मो. : ९७६४८८६९९५

प्रकाशन क्रमांक । ३२१

ISBN-978-93-84497-95-8

प्रथम आवृत्ती । १९ नोव्हेंबर २०१९

प्रकाशक । सुनिताराजे पवार

संस्कृती प्रकाशन, ६८८, नारायण पेठ, अप्पा बळवंत चौक, पुणे-३०.

फोन : ०२०-२४४९७३४३, मो. : ९८२३०६८२९२

Email : sanskrutiprakashan@yahoo.com

www.sanskrutiprakashan.com

मुखपृष्ठ । एम. सुनिल

मुद्रक । एस.ए. प्रिंटर्स एल.एल.पी.

मूल्य । ₹ ३४५

डॉ. प्रज्ञा लामतुरे

बोली भाषेतील शब्द हे एक विलक्षण शक्ती आहे. आईचा शब्द ऐकताच आईचं तान्हं मूल देखिल आनंदी होतं. शब्दांचा आधार आहे म्हणूनच जीवनात विचारांचा प्रकाश आहे. जन्म घेणाऱ्या बालकापासून जगाचा निरोप घेणाऱ्या वृद्धापयंत साऱ्यांनाच शब्द सोबत करीत असतात. माणसं माय म्हणजे शब्दांची सोबत सोडून देतात. त्यामुळे ऐवढे सुंदर शब्द कोनाड्यात पडतात. तवाखा, दिवळी, लुंगा, काटवट किती सुंदर शब्दांना आपण विसरून गेलोत. शब्दांना विसरणे ही फार मोठी चूक आहे. आता चूक सुधारायला आपल्याला संधी आहे. या शब्दकोषातील शब्दांवर मनापासून प्रेम करायला सुरुवात करू.

कोणत्याही भाषेतील शब्द कधी शिळे होत नाहीत. शब्दांचा रस चाखण्याचं प्रेमळ रसायन माणसाच्या मनात तयार व्हावं लागतं. वाचकाच्या मनात या ग्रामीण शब्दांसाठी मनात प्रेमभाव निर्माण व्हावा. हा शब्दकोष खऱ्या ग्रामीण शब्दांचा असल्यामुळे मराठी माणसांनी हा शब्दकोष वाचून, अभ्यासून शब्दांशी इमान राखावे, शब्दांना जागावे, शब्दांना हृदयात घ्यावे. अशी नम्र प्रार्थना करतो. या शब्दकोशाच्या निर्मात्या, लेखिका, अभ्यासक, संशोधक डॉ. प्रज्ञा लामतुरे यांना संशोधनाच्या नवीन प्रवासासाठी मनापासून लाख लाख शुभेच्छा देतो. इथेच थांबतो.

— उद्धव कानडे

Gramin bolibhasheche vaibhav

Rs. 345

६८८, नारायण पेठ, नूतनविजयवळ, अप्पा बलवंत चौक, पुणे-४११०३०, ☎ ०२० २४४९७३४३

sanskutiprakashan@yahoo.com

संस्कृती प्रकाशन

www.sanskutiprakashan.com

ग्रामीण
बोलीभाषेचे
वैभव
₹ ३४५

ISBN 978-93-84497-95-8

ज्ञान वाचनाची तहान, हीच संस्कृतीची शान

Savitribai Phule Pune University Second Year Commerce Branch (S.Y.B.Com.-Sem. III & IV)
2020-21 revised (CBCS) syllabus textbook, as well as useful for students
of all other universities in Maharashtra and competitive examinations

Banking and Finance - I & II

(Indian Banking System)

Prof. Dr. Shrikant Fulsundar
Dr. Ganesh Jaitmal

Dr. Gajanan Kadam
Abhijeet Barse

SBCOMT02 Price ₹ 400/-

 !doli आयडॉल®
THE TEXT It's all about knowledge
!doli Publications™

Banking & Finance I & II

Dr. Shrikant Fulsundar, Dr. Gajanan Kadam, Dr. Ganesh Jaitmal, Abhijeet Barse

Copyright © by Author and Publishing Rights with Publisher. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, copied, or stored in a retrieval system, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopy, recording, or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher. This book is sold subject to the condition that it shall not, by the way of trade or otherwise, be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior written consent in any form of binding or cover other than which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above.

Genuine efforts have been made while finalising this book. Statistics, figures, and other related data included in this book are from authentic & updated sources. In spite of this printing, proofreading or negligence error may creep in neither Publisher nor Editor, Author will be responsible for the same. Errors, mistakes if any in this book notified will be corrected in next edition.

(Under Pune Jurisdiction)

Typesetting By : DTP Team
Edited By : Editing Team
Cover Designing : Designing Team
Edition : 2020
Printed at : 37/2, Ashtvinayak Industrial Estate, Near Pari Company,
Narhe, Pune, Maharashtra State India, Pune – 411041
ISBN : 978-81-9290844-1

Published by

Idol Publications & Team

Head Office : Flat No. 107/108, 631/632, Shan Bramha Complex, Appa Balwant
Chowk, Near Dagdusheth Ganpati Mandir, Budhwar Peth, Pune - 02,

Mobile No : 9823512234, 9823394971, 8850292992, 9657984370

Please E-mail your queries to below respective E-mail IDs. :

• idol.books@gmail.com

For Student Queries Please call on Mobile No : 9823512234

(Book Code : SBCOMT02)

₹ 400/-

Prof. Dr. Shrikant Fohandar

M.A. (Economics), M.Com. (Banking and Finance), M.B.A., G.D.C. & A., D.I.T., Ph.D.

Dr. Shrikant Fohandar is working as Assistant Professor in the Gramannati Mandal's ACS College Narayangaon, Pune. He has an experience of teaching of 22 years for UG and 18 years for PG level. He is also serving as research guide under SPPU for M.Phil. & Ph.D. Under his guidance, total 8 research students were awarded M.Phil. & 1 Ph.D. Under B.C.D.D. Two Minor research projects have been completed. He has participated in international, national & state level conferences, seminars, workshops, research paper presentation and also participated as a resource person. He is a life member of Indian Economic Association, Marathi Arthashastra Parishad.

He has 20 years of active participation and worked as program officer in NSS in the college, also did remarkable work under NSS department as Area coordinator & Pune Rural District Coordinator. He has been Awarded Best Teacher Award (2008) for his work in teaching, learning and research. He has also received District Level 'Best Unit Award', Best Program Officer Award twice in the academic years 2013-14 and 2017-18 for his Special Work under NSS. He has authored 4 books on social and historical issues and 2 textbooks.

Dr. Gajanan Kadam

M.A. (Economics), M.Phil., Ph.D., SET

The Author is working as Assistant Professor and Head of Department of Banking and Finance, Arts, Science and Commerce College, Indapur Dist. Pune. He has 12 year of teaching experience. He is also Guide for M. Phil and Ph.D. (Economics and Banking and Finance), SPPU, Pune. He has received Teacher Fellowship in 12th Plan through UGC, New Delhi. He is Life member of Indian Economy Association, Marathi Arthashastra Parishad and Marathi Arthashastra Parishad. He has Published 18 research papers at state and national as well as international level and also has active participation in various state level, national and international seminars and workshops. He has also authored 2 books for B.com & M.A.

Dr. Ganesh Jaitmal

M.A M.Phil., Ph.D., NET, SET

Dr. G.R. Jaitmal has qualified NET exam of June 2012, SET exam of Dec-2020 & also obtained Ph.D. from SPPU University in 2016. He is currently working as an Assistant Professor in S.N.Arts, D.J.M. Commerce & B.N.S. Science College (Autonomous), Sangamner since 2010. He also rendered his service in Shiv Chhatrapati College, Junnar for the academic year 2008-09 & 2009-10. He has attended several National & International workshops and seminars. He has also published various research papers in reputed journals. He has more than 12 years of teaching experience to under graduate & post graduate students of Economics.

Abhijeet Barse

M.Sc. Economics, NET-JRF

The author has completed M.Sc. Economics from Gokhale Institute of Politics and Economics, Pune and also qualified UGC-NET with JRF. He has also presented research papers in National and international conferences and same has been published in academic journals. He is presently working at Gramannati Mandal's Arts, Science and Commerce College, Narayangaon, Pune.

Our Sale Distributors

- > Saraswati Granth Bhandar - Pune - Mob. : 9423580797
- > Jai Bhavani Book Collection, Pimpri - Mob. 9623139323, Ph.No. (020) 27413356
- > Ashok Book Stall - Narayangaon - Ph. (02132) 243299
- > Sakalp Stationers - Baramati - Ph. (0211) 2224640
- > Shripad Granth Bhandar - Nagar - Mob. : 9922664979
- > Pragati Book Centre - Nashik - Mob. : 9881441692
- > Jai Mataji Book Collections - Akurdi - Ph. (020) 27657334
- > Bharat General Stores - Junnar - 9975517667
- > Deepak Pustakalay - Nashik - Mob. 9561064903
- > India Book House - Nashik - Mob. : 9860221213
- > Chinmay Pustakalaya - Pune - Mob. : 9850180089

!dolo Publications™

Flat No. 107/108, 631/632, Shan Bramha Complex, Appa Balwant Chowk, Budhawar Peth, Pune-02

Mobile No. - 9823512234, 9823394971, 8850292992, 9657984370

email - idol.books@gmail.com

ISBN : 978-81-9290844-1

Price ₹ 400/-

<https://www.facebook.com/pages/Idol-publications>

<https://twitter.com/idolpublications>